УДК 004.8:165.6
DOI https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.1.51

Чорна Лідія Валеріївна,
доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри інформаційної діяльності та медіа-комунікацій
Національного університету «Одеська політехніка»
orcid.org/0000-0001-8527-2416 chorlidiya@gmail.com

Розова Тамара Вікторівна,
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософської антропології,
філософії культури та культурології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
orcid.org/0000-0002-5168-425X
ResearcherID: AAE-8871-2019
roztam21@gmail.com

ПРАКТИЧНА ФІЛОСОФІЯ У ФОРМУВАННІ СВІТОГЛЯДНИХ ОРІЄНТИРІВ НОВОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

У статті підкреслюється роль практичної філософії у формуванні світоглядних орієнтирів людини у повсякденному бутті на фоні стрімкого розвитку штучного інтелекту. Наголошується на доцільності розуміння практичної філософії одночасно і як прикладної етики, і як ціннісно-нормативного фундаменту інституційних форм соціального буття людини. Крізь призму культурно-антропологічного та психологічного аспектів досліджуються наслідки втрати людиною довіри до самої себе, відмовляючись від використання здібностей власного розуму на користь засобів штучного інтелекту. У статті експлікується, що основними ціннісними орієнтаціями сучасного соціуму є утилітарність та прагматизм.

Проведене дослідження підсумовується поглядом на філософію як на практичну цінність для людини. Адже практична філософія включає застосування основних філософських положень, концепцій, принципів під час здійснення пізнання, дослідження найрізноманітніших сфер життя крізь призму філософського аналізу та за допомогою наведеного інструментарію розв'язання конкретних реальних життєвих ситуацій, що має слугувати розвитку людини.

Ключові слова: практична філософія, прикладна філософія, цінності, світоглядні орієнтири, штучний інтелект, філософія розуму, філософія серця.

Chorna Lidiya,
Doctor of Philosophical Science, Assosiate Professor,
Professor at the Department of Information Activity
and Media Communications
Odessa Polytechnic National University
chorlidiya@gmail.com
orcid.org/0000-0 001-8527-2416

Rozova Tamara,
Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Head of the Department of Philosophical Anthropology,
Philosophy of Culture and Cultural Studies
Dragomanov Ukrainian State University
orcid.org/0000-0002-5168-425X
ResearcherID: AAE-8871-2019
t.v.rozova@udu.edu.ua

PRACTICAL PHILOSOPHY IN FORMING THE WORLDVIEW GUIDELINES OF THE NEW ANTHROPOLOGY

The article emphasizes the role of practical philosophy in shaping the worldview of a person in everyday life against the background of the rapid development of artificial intelligence. It emphasizes the expediency of understanding practical philosophy both as applied ethics and as a value-normative foundation of institutional forms of human social existence. Through the prism of cultural-anthropological and psychological aspects, the consequences of a person's loss of confidence in himself, refusing to use the abilities of his own mind in favor of artificial intelligence tools, are investigated. The article explains that the main value orientations of modern society are utilitarianism and pragmatism.

The conducted research is summarized by the view on philosophy as a practical value for a person. After all, practical philosophy includes the application of basic philosophical provisions, concepts, principles during the realization of knowledge, the study of various spheres of life through the prism of philosophical analysis and, using the given tools, the solution of specific real life situations, which should serve human development.

Key words: practical philosophy, applied philosophy, values, worldview guidelines, artificial intelligence, philosophy of reason, philosophy of heart.

Актуальність проблеми. Однією з особливостей людської природи є прагнення людини пізнати саму себе. Цілком очевидно, що під час культурного розвитку для цього використовувалися різнорідні засоби та методи. Але мета пізнання завжди перебуває на межі різних галузей знань, у міждисциплінарній площині. Визначну роль у процесі самопізнання відіграють філософія та психологія. І якщо психологію останнім часом почали називати наукою XXI століття, то філософія нібито перебуває за кулісами, існуючи лише на рівні «теоретичного розуму». Разом з тим, для осягнення усіх тонкощів еволюції людини і суспільства, необачною помилкою було б вважати, що філософія своєю «юрисдикцією» має лише сферу побудови умоглядних конструкцій.

Так, у науковому дискурсі часто можна зустріти твердження, що будучи абстрактною теоретичною наукою, філософія не може претендувати на роль радника людини у повсякденному бутті. Проте в даному висловлюванні можна помітити одразу дві логічні неточності. По-перше, філософія не є наукою у зв'язку зі специфікою її методології. А по-друге, не слід оцінювати філософські надбання, створені протягом тисячолітнього цивілізаційного розвитку, абстрактно. Цінність будь-яких дослідницьких результатів, зокрема, залежить від того, як їх прикладати до реального життя чи використовувати на практиці заради всезагального блага та розвитку людини й суспільства.

Так, класифікація наук за критерієм їх розподілу на теоретичні та прикладні знецінює місію, якою апріорі має бути наділена кожна наука – прикладання теоретичних здобутків у практичну площину, використання наукового доробку заради розвитку людини та суспільства. Отже, будь-яка наука має бути націленою на розвиток свого прикладного аспекту – застосування вироблених в її межах концепцій на практиці. Інакше втрачається сенс існування цієї науки взагалі – за її недоцільністю, відсутністю користі для людини та/або суспільства. Адже саме людина – є мірою доцільності існування науки, метою її розвитку. Якщо будь-яка наукова або технологічна розробка проводиться не заради людини, то виникає питання: заради чого?

Мета статті – дослідити значення аксіології як ціннісного фундаменту інституційних форм буття людини у сучасному соціумі, коли відбувається становлення штучного інтелекту. У зв'язку з поставленою метою, не менш важливим є й визначення ролі практичної філософії у формуванні світоглядних орієнтирів людини у повсякденному бутті.

Методи дослідження. Основними методами дослідження цієї невеликої за обсягом світоглядної розвідки є синтез методів герменевтики та компаративного аналізу текстів.

Аналіз досліджень і публікацій з проблематики, присвяченій практичній філософії показує, що значна кількість вітчизняних та іноземних дослідників наголошують на істотній ролі саме практичній мудрості, яка народжується в межах філософії. Такі видатні мислителі, як І. Кант, Г. Сковорода, М. Рідель, О. Гьофе розкривають у своїх працях істинну цінність практичної філософії, навіть проголошуючи її примат над теоретичною.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом у філософській думці з'явилась істотна

кількість праць вітчизняних та іноземних дослідників, присвячена питанню «реабілітації практичної філософії». Такий підхід було введено у науковий обіг Манфредом Ріделем як відтворення у певній мірі кантівського бачення практичної філософії. При цьому у філософському дискурсі іноді ототожнюються поняття практичної та прикладної філософії. Відтак, у самій назві «прикладна філософія» вбачається спрямування на прикладання до життя або застосування у практичній діяльності людиною основних принципів філософії, й, насамперед, створення світоглядних орієнтирів та ціннісних опор задля усвідомленого буття та еволюційного розвитку. Таким чином, прикладна філософія нібито покликана на втілення у практику загальнотеоретичних положень філософії у різних сферах життя та самого процесу пізнання.

Разом з тим, задля повноцінного розуміння ролі практичної філософії як сфери знань, що має бути направлена й використана задля розвитку цивілізації взагалі та окремої людини зокрема, слід коректно підходити до самого поняття «практична філософія». Якщо звернутися до тлумачних словників, то в Енциклопедії сучасної України вказано: «Практична філософія згідно із започаткованою Аристотелем типологією, досліджує діяльність, пов'язану з вільним вибором, із практичним (етичним та політичним) життям, універсальними правилами людської поведінки (praxis), відрізняючись як від теоретичної філософії, предметом якої є споглядальна, умосяжна діяльність (theoria), так і від поетичної філософії, що досліджує діяльність, спрямовану на створення творів мистецтва та предметів технічного виробництва (poiesis). І.Кант розрізняв технічно-практичне і морально-практичне. Він поділяв практичну філософію на дві частини: перша вивчає проблеми обґрунтування (метафізика моральності), друга — емпірична (практична антропологія), присвячена прикладним аспектам етики. І. Кант, а також Й.-Ґ. Фіхте стверджували примат практичної філософії над теоретичною. У філософії Ґ. Гегеля проблематика практичної, або реальної, філософії охоплює об'єктивні (інституційні) формоутворення духу. У філософії марксизму сфера практичного була редукована до перетворювальної доцільної діяльності людини, враховуючи й революційне перетворення суспільства. Змістове поле сучасної практичної філософії пов'язане із розв'язанням проблем обґрунтування моральних цінностей, а також із їх застосуванням до конкретних форм соціального буття людини — економіки, політики, науки, техніки, медицини, довкілля тощо. Тому проблематика практичної філософії, увага до якої особливо зросла останнім часом (після виходу програмної «Реабілітації практичної філософії» за редакцією М. Ріделя), розвивається на межі багатьох дисциплін — теорії дії та теорії рішень, лінгвістики і філософії мовлення, економічної теорії та філософії права, політології й соціології, культурології та екології. Проте практична філософія не підміняє собою предметне поле цих дисциплін, а розглядає відповідні проблеми під кутом зору етики, тобто спирається на концепт praxis як вільного самовизначення людини, діяльність якої спонукається не зовнішнім примусом, а «здійснюється свідомо та з власної волі, отже, може бути поставлена їй в обов'язок» (О. Гьофе). Відтак практична філософія постає і як прикладна етика, і як ціннісно-нормативний фундамент інституційних форм соціального буття людини, утворюючи метаінстанцію їх морально-етичної легітимації». (Практична філософія. Єрмоленко, 2023).

Отже, можна стверджувати, що філософія є джерелом мудрості, істинних знань про цінності, що має спрямовувати та надихати людину до якісних перетворень на її життєвому шляху. Крім того, філософія як систематизована світоглядна парадигма представляє цінність сама по собі. Адже самопізнання та віра у здатності власного розуму є запорукою та основною передумовою для розвитку людини, що робить суспільство життєспроможним.

Проте, сьогодні комунікаційні процеси у цифровому суспільстві побудовані на таких принципах, що людина дедалі більше починає керуватися у своїй життєдіяльності штучно виробленим й обмеженим набором трендів, що пропонуються її увазі щохвилинно під час занурення у віртуальний простір соціальних мереж та інтернету загалом. Відбувається швидкісний процес викривлення або обмеження до вузького сприйняття основних загальнолюдських цінностей, підміна фундаментальних засад людського існування. При роботі з інформацією людина починає більше покладатися на результати взаємодії зі штучним інтелектом, аніж із

власним розумом та моральними цінностями. Особливо цікавим для культурно-антропологічного та психологічного аспектів суспільного розвитку є той факт, що людина поряд з цим втрачає довіру до себе, пропорційно здобуваючи більшу довіру до засобів ШІ. Коли людина не вірить у сили власного розуму – кому вона буде вірити? Адже, хто є творцем того ж самого штучного інтелекту та в яких цілях буде використано усі новітні технології? Будь-який інструмент або технологію, можна використати як на користь людини, так і задля повного її знищення. Отже, будь-які знання чи результати наукових досліджень в теорії можуть представляти собою найцінніший здобуток, тоді як невдале або негуманне використання на практиці може призвести до незворотних наслідків. Як, наприклад, використання енергії атому та ядерної зброї.

Повертаючись до питання практичної філософії як основи для виживання цивілізації, хотілося б розглянути це крізь призму поглядів І.Канта. Видатний мислитель глибинно досліджував особливості людського розуму, зокрема й в контексті розподілу його на практичний і теоретичний. «Розв'язуючи ці питання, Кант надавав перевагу практичному розуму над розумом теоретичним. Відрізняючи технічно-практичне від морально-практичного, Кант спирався на примат морально-практичного, основою якого є моральна філософія. Ця традиція була закладена ще античною філософією, в якій сфера практичного поєднувала такі її складники, як етос, поліс і ойкос. Ця традиція набула нового поштовху наприкінці XX сторіччя в процесі, що його було названо «реабілітацією практичної філософії». І ця традиція розвивається й сьогодні» (Єрмоленко, Філософська думка, 2024).

«У філософії Канта провідну роль відіграє «факт розуму» (Faktum der Vernunft), у філософії Сковороди – це «факт серця». І хоча у Сковороди «факт серця» й має перевагу над «фактом розуму», однак не існує якоїсь радикальної суперечності між цими двома «фактами». Радше Сковорода, як і його сучасник Кант, постає критиком розуму в сенсі з'ясування його меж. Проте Сковорода є критиком розуму не з позиції філософії свідомості, а з позиції філософії діалогу як рефлексійного прояснення розуму, застосовуючи еленктичний спосіб мислення в діалозі. Пріоритет серця – це не пріоритет почуття над раціо, пріоритет «серця» – це пріоритет мудрості над раціо, який свідчить і про те, що у філософії Сковороди йдеться про примат морально-практичного розуму над теоретично- і технічно-практичним, і це, зрештою, також споріднює його практичну філософію з Кантовою» (Єромоленко, Філософська думка, 2022, 4).

Чому витрачаються такі великі зусилля, щоб розвивати штучний інтелект і такі порівняно малі зусилля, щоб розвивати ціннісно-нормативний фундамент моральнісного буття людини? Невже людина визнає себе неспроможною ланкою в еволюційному розвитку та бажає делегувати частину своїх функцій іншій субстанції? Що є дійсним мотивом в цьому – невпинне бажання технологічного прогресу чи розпис у власній некомпетентності. Що є мотивом технологічного розвитку – бажання удосконалити соціальні, економічні, політичні процеси на землі чи жага до влади та наживи. Чому людина відмовляється від здатностей власного розуму, оспівуючи дифірамби штучному інтелекту? Так, звісно це говорить про пришвидшення багатьох процесів. Проте куди ми так поспішаємо? Померти?

Філософія як praxis надає свободу людині. Але свобода вимагає великої міри відповідальності й насамперед повної відповідальності за своє життя. Отже, на користь чого чи кого ми бажаємо відмовитися від власної свободи? Що нами керує – любов до життя чи страх? Можна повністю погодитися з неймовірно влучними висновками А. Єрмоленка, яких він дійшов, аналізуючи працю І. Канта «Суперечка факультетів», де зокрема висвітлено місце і роль філософії у сучасному гуманітарному знанні: «Наука розуму – це насамперед філософія». Ідучи далі у своїх міркуваннях, А. Єрмоленко наголошує: «Яким має бути цей розум? Це має бути свободний розум...».

В розрізі даного дослідження викликає інтерес питання розмежування теоретичної та практичної філософії у деяких вищих навчальних закладах Європи. Так, наприклад, в одному з найстаріших та найвідоміших університетів Скандинавії – Лундському університеті (Lund University) в Швеції кафедра філософії, пропонуючи окреме вивчення теоретичної та практичної філософії під

«теоретичною філософією» розуміє «вивчення принципів людського пізнання, розвитку наук і основ наукового знання, принципів мислення, аргументації та комунікації, метафізики та історії самого предмета». Серед центральних питань, що розглядаються, наведено зокрема наступні: «Що таке знання і яка різниця між знаннями та інформацією? Що означає логічне мислення та раціональні аргументи? Що означає мислити критично? Що, зрештою, існує? Що означає, що одна подія викликає іншу? Що характеризує наукове пояснення? Як нам змінити наші погляди та теорії у світлі нових фактів? Що включає словесне значення і як відбувається спілкування? Наскільки здатність людини до мислення та спілкування унікальна?» При цьому «практична філософія» визначається як «вивчення основ філософії (метафізика, теорія знання, логіка) для «практичного мислення», з наголосом на цінностях, ставленні до життя та нормах поведінки. Теорія цінностей і аналіз нормативних позицій складають ядро практичної філософії. Сфери «практичного мислення», які особливо вивчаються, це мораль (моральна філософія та прикладна етика), право (філософія права), політика (політична філософія), практична раціональність (теорія прийняття рішень), релігія (філософія релігії) та мистецтво (естетика). Практична філософія також включає філософську антропологію (вивчення природи людини), наукову теорію гуманітарних і соціальних наук і аналіз аргументації» (https://www.fil.lu.se/en/department/subjects-at-the-department/practical-philosophy/)

З приводу розмежування практичної та теоретичної філософії існують різні погляди в науковому співтоваристві. Так, наприклад, Пол Б. Томпсон, почесний професор Мічиганського університету, вважає актуальним в даному контексті такі питання: «наскільки є пов'язаними із сучасними проблемами ті дисципліни й курси, що наголошують на актуальності філософії; чи слід викладати дисципліни, що підкреслюють актуальність застосування філософії при вирішенні сучасних проблем або у конкретних професіях; чи наукові дослідження, що потребують розвитку філософського осягнення соціально затребуваних питань або професій є істинно філософськими; чи інтелектуальні заслуги таких вимірів дослідження відповідають стандартам досліджень у традиційних сферах, таких як метафізика та епістемологія». Дослідник ставить питання щодо ролі практичної та прикладної філософії у формуванні картини світу. При цьому він досить неординарно розмежовує «традиційні» та «нетрадиційні» розділи філософії. Проте хотілося б відзначити, що не зовсім коректним було б порівнювати між собою істинність, наприклад, праксеології та епістемології в даному контексті. Пол Б. Томпсон зокрема зазначає, що «дослідження, які підпадають під заголовок практичної філософії, зазнають певної міри опозиційного ставлення просто через відсутність традиційної назви». Як вважає вчений, «практична філософія – це назва з історичною основою, але для багатьох вона передає ідею, що предмет розбавлений або спрощений для неспеціаліста. При цьому більш розповсюдженим професор вважає поняття «прикладна філософія», яке, на його думку, звучить занадто схожим на «бізнес-математику» або «технічне письмо», що, в свою чергу, передає ідею про повне скорочення інтелектуального розвитку предмета із одночасним запровадженням ярликів для «нетерплячих». «Сучасний інтелектуал, який навіть поверхово знайомий із філософією та її історією, засвоїв і не піддає сумніву ту істину, що філософія не підлягає вжитку, так би мовити, апріорно позбавлена перспективи утилітарного зиску від її розуміння. Отже, мотивація повороту до практичної філософії не має нічого спільного з тим, щоб поставити крапку на спекулятивній, метафізичній філософії і мати справу з практичною, вона позбавлена сенсу» (Thompson, 1983).

Настрої, які зараз превалюють у суспільстві, зосереджуються здебільшого на оцінці будь-чого за критерієм його практичної цінності – ступеню прикладання у реальному житті. Утилітарність та прагматизм превалюють серед мотивацій людини. Філософія регулярно піддається критиці як серед вчених, так і серед інших оцінювачів щодо її надмірної теоретизованості, віддаленості від повсякденних життєвих потреб людини та спекулятивного характеру. В таких випадках наголошується на суспільній потребі у більш практичних філософських знаннях, що допомагали б людині задовільнити свої утилітарні наміри реалізації у соціумі. Разом з тим, у різні часи саме філософію використовували задля надання певним формам суспільної свідомості більшої ваги. Так, у Середньовіччі

філософія мала відігравати роль служниці теології та богослов'я, в Новий час філософія ототожнювалася з наукою. Навіть таке «видатне» звання як «алгебра революції» примірялося свого часу для певного напрямку розвитку філософської думки найбільш радикально налаштованими прихильниками ідеї побудови ідеального суспільства за допомогою неідеальних людей. При цьому останні для таких «благих» намірів використовувалися здебільшого як засіб, а не як мета.

Дійсно, філософія, певною мірою, є нібито віддаленою від структур повсякденного буття. І можна вести нескінченні дискусії з приводу її цінності, критеріїв практичності та необхідної міри прикладання у людській діяльності. Проте саме філософія є вмістилищем, систематизованим поєднанням усіх скарбів людської мудрості із тисячолітньою історією. Біда не в тому, що усі ці знання є нібито спекулятивними або надмірно теоретизованими, а в тому, що сучасна людина втрачає здатність ці знання осягнути засобами власного розуму та, пропустивши їх крізь себе, перетворити з теоретичної інформації на власний найцінніший досвід. Тенденції сьогодення відчужують людину від саморозвитку та свободи як власного розуму, так й різноманітних творчих здібностей. Необхідно підкреслити, що практична філософія передбачає дві частини. І якщо одна з них – це метафізика моральності, то друга, емпірична – це практична антропологія, яка присвячена прикладним аспектам етики. Сьогодні ж нова антропологія, що формується у сучасному бутті, про яку зараз точиться багато дискусій, часто базується на користуванні здобутками штучно вироблених алгоритмів, позбавлених душі – почуттів, емоцій, голосу серця. Тим самим людина перетворюється з творця власної реальності, до речі, створеного за вищим образом та подобою, на обмеженого роботизованого користувача-споживача, що керується у житті не власними цілями, намірами, а штучно виробленою соціальною мотивацією – трендами та рейтингами. Таким чином, людина не просто втрачає власну ідентичність, ціннісні орієнтації, світоглядні орієнтири, моральні настанови, вона відмовляється від найголовнішого у своєму житті – незалежної та індивідуальної творчості, перетворюючись з суб'єкта на об'єкт – біомасу. Поступово у сучасному соціумі «трохи» зміщуються акценти в усіх сферах буття. Економіка (маркетинг) орієнтує на те, як вмотивувати людей придбати ті товари чи послуги, які їм не потрібні, переконавши в тому, що вони їх вкрай потребують. Розвиток найзатребуваніших професій відбувається не у відповідності із розвитком творчих здібностей людини та дійсних соціальних потреб, але внаслідок розвитку бізнес-проектів. Цілком нормальним вважається той факт, що ці проекти мають на меті власне збагачення та прибуток. На цьому власне і будується уся ринкова економіка. Проте виникає запитання щодо мотиву таких проектів. Чи направлені вони на задоволення потреб людини чи вони самі створюють та переконують людину в тому, що вона повинна мати такі потреби. Адже маніпуляція людською свідомістю якраз і націлена на те, щоб людина робила те, що слід робити, але при цьому щиро вірила в те, що вона робить свій вибір суто самостійно згідно з виключно власними бажаннями. Така дуже тонка підміна понять та мотивів свідчить про філігранну гру соціальних, політичних, економічних систем маніпуляторів.

Однак водночас перевіркою дійсної незалежності волевиявлення людини є питання суб'єктності її вибору. Адже питання свободи і криється у площині взяття повної відповідальності за своє життя. В кожному моменті життя відбувається певний вибір – куди приділяти увагу, що і як думати, як реагувати, що говорити, що робити. Цей простий перелік нібито таких буденних виборів веде людину або до взяття на себе повної відповідальності за своє життя, або до відмови від власної свободи на чиюсь користь.

Що стає у центрі нової антропології – людина чи технологія? Куди ми віддаємо свої зусилля – увагу та енергію? На розвиток людини чи штучно створеної субстанції, якій ми делегуємо разом із виконанням нібито вже непотрібних нам завдань і наше життя. Нажаль, однією з властивостей людської поведінки є відчайдушна готовність відмовитись від власної свободи на користь гарно «упакованих» маркетингових гасел. Проте знову виникає питання, а кому людина навіть не продає, а віддає, дарує свою душу в обмін на обіцянки полегшення й покращення її земного життя. І більш того, чи не стане таке «полегшення» з відмовою від здатності творити самостійно кроком у прірву

деградації людства? Мабуть, очевидним є той факт, що найлегшим є шлях не тоді, коли прямуєш догори, долаючи труднощі, а саме коли легко спускаєшся чи котишся донизу.

Філософські ідеї нібито перебувають у сфері ідеального, у вищому світі Гіперуранії, говорячи мовою Платона. Проте чи не є доцільним хоча б іноді, як вказував Кант, дивитись на те зоряне небо, що є одразу понад нами, саме задля того, щоб не забувати своє походження та призначення того моральнісного закону, «категоричного імперативу», що живе всередині нашої душі та очікує свого використання кожним з нас вже тут – у найповсякденнішому земному житті.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи розгляд питання про практичну цінність філософії можна зауважити наступне. Цінність будь-яких знань полягає саме в їх практичності, простими словами – в тому, щоб вони слугували на дійсну користь людини зокрема та людства взагалі у збалансованій формулі. Інакше навіщо взагалі потрібна філософія? Тому незважаючи на усі дискусії щодо концептуального розриву між теоретичною та практичною філософією, мабуть слід зосередити увагу на її цінності саме як умовно «прикладної» сфери знань. Однак, щоб формувати практичну філософію, доцільно іноді говорити просто про складне. Як відзначав видатний український філософ Григорій Сковорода, «слава блаженному Богу за те, що потрібне зробив неважким, а важке – непотрібним» (Сковорода, 1995).

Водночас це в жодному разі не має стати примітивізацією філософських текстів чи спрощенням виробленої століттями термінології. Проте саме це дозволить іноді виходити з глибин надмірної теоретизованості на поверхню та ділитися у формі універсальних правил людської поведінки (praxis) знаннями з тими, хто їх дійсно потребує.

Отже, практична філософія включає застосування основних філософських положень, концепцій, принципів під час здійснення пізнання, дослідження найрізноманітніших сфер життя крізь призму філософського аналізу та за допомогою наведеного інструментарію розв'язання конкретних реальних життєвих ситуацій. Як абсолютна ідея неодмінно трансформується, коли лише торкається людської свідомості, набуваючи певної форми, так і філософська термінологія має бути адаптована до світоглядних потреб, для того, щоб не припадати пилом на полицях наукових бібліотек, а слугувати розвитку людини. Покликання філософії якраз і полягає у сприянні розвитку, а не деградації людини, яку успішно виправдовують відсутністю практичної цінності філософських знань у житті або нездатністю людини сприймати складні філософські тексти. Той факт, що філософія іноді позбавляється свого практичного призначення, місії світоглядного орієнтира, маяка для людини, є провиною саме тих, хто «все знає, але нічого не може зробити». Людство завжди потребувало провідників до світу знань та істинних цінностей. Тому нарікання на неосвіченість мас та їх неспроможність – це є лише виправдальною психологією для тих, хто не здатен поєднати теорію із практикою в межах філософської методології. Адже задля чого взагалі здобуваються знання в різноманітних областях – щоб ділитися ними та допомагати іншим або для того, щоб хизуватися теоретичними надбаннями, жонглюючи бездоганною філософською термінологією один перед одним на наукових конференціях? Звісно, можна посилатися на важкі кризові часи (які до речі є важкими, мабуть, протягом тисячоліть історії людства) та оспівувати неготовність «пересічної» людини до такого тягаря як знання, що лише породжуватиме «печалі». Однак при цьому не слід забувати, що скептицизм та цинізм залишатиметься дуже гарною виправдувальною психологією для власної бездіяльності. Тому залишається лише два запитання: Хто як не ми? Коли як не зараз?

Список використаних джерел:

Бьолер, Д. (2022). Єдність розуму та його диференціація за Карлом-Отто Апелем (Переклад з німецької А. Єрмоленка). *Філософська думка*, 2, 7–22 URL: https://dumka.philosophy.ua/index.php/fd/article/view/594

Гьосле, В. (2003). Практична філософія в сучасному світі. Пер. з нім., примітки та післямова А. Єрмоленка. К., 248 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hosle_Vittorio/Praktychna_filosofiia_v_suchasnomu_sviti.pdf

Єрмоленко, А. (2021). Дискурс. Комунікація. Моральність. К., 437 с.

Єрмоленко, А. (1999). Комунікативна практична філософія: Підруч. К. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Yermolenko_Anatolii/.

Єрмоленко, А. (2022). Практична філософія Григорія Сковороди у світлі нашого досвіду. *Філософська думка*, 4, 7–26. https://doi.org/10.15407/fd2022.04.07

Єрмоленко, А. (2024). Практична філософія Імануеля Канта і сучас-на етика відповідальності. *Філософська думка*, 2, 7–29. https://doi.org/10.15407/fd2024.02.007

Кант, І. (2004). Критика чистого розуму / Пер. з нім. К. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kant_Immanuel/Krytyka_chystoho_rozumu.pdf

Мінаков, М. (2001). Кантівська практична філософія: проблеми інтелектуального довкілля. НАУКМА, *Практична філософія* № 1, 2001 (№ 2), 57–68. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/be14ff9d-da21-44ab-99c9-f619f6a29fca/content

Практична філософія А.М. Єрмоленко (2023). Енциклопедія Сучасної України. Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. URL: https://esu.com.ua/article-880681

Riedel, M. (1974). Rehabilitierung der praktischen Philosophie. Bd. 1–2. Freiburg. URL: https://philpapers.org/rec/RIERDP

Сковорода Григорій (1995). Пізнай в собі людину. Львів: Світ, 528 с.

Соціокультурні та теоретичні засади філософії постмодерну (2017) В.В. Лях, О.М. Йосипенко, Я.В. Любивий, В.С. Пазенок, К.Ю. Райда, Л.А. Ситніченко. Київ, 312 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1WrWbb4_e-5AwL7YPP96Wx6A9cSnj3BF9/view

Paul B. Thompson (1983). Two Types of Practical Philosophy URL: https://www.academia.edu/43258786/Two_Types_of_Practical_Philosophy

References:

Bohler, D. (2022). Yednist rozumu ta yoho dyferentsiatsiia za Karlom-Otto Apelem [Unity of mind and its differentiation according to Karl-Otto Apel] (Pereklad z nimetskoi A. Yermolenka), *Philosophical Thought*, 2, 7–22 [in Ukrainian].

Hösle Vittorio (1995). Praktische Philosophie in der modernen Welt. München: C.H. Beck. 216 p.

Yermolenko, A. (2021). Dyskurs. Komunikatsiia. Moralnist [Discourse. Communication. Morality]. K., 437 p. [in Ukranian].

Yermolenko, A. (1999). Komunikatyvna praktychna filosofiia [The communicative practical philosophy]. Pidruch. Kyiv, Retrieved from: https://chtyvo.org.ua/authors/Yermolenko_Anatolii/ [in Ukrainian].

Yermolenko, A. (2022). Praktychna filosofiia Hryhoriia Skovorody u svitli nashoho dosvidu [The practical philosophy of Hryhorii Skovoroda in the light of our experience]. *Philosophical Thought*, 4, 7–26 https://doi.org/10.15407/fd2022.04.07 [in Ukrainian].

Yermolenko, A. (2024). Praktychna filosofiia Imanuelia Kanta i suchasna etyka vidpovidalnosti [The practical philosophy of Immanuel Kant and the modern ethics of responsobility]. *Philosophical Thought*, 2, 7–29 https://doi.org/10.15407/fd2024.02.007 [in Ukrainian].

Kant, I. (2004). Krytyka chystoho rozumu [The critique of pure reason]. Per. z nim. Kyiv. Retrieved from: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kant_Immanuel/Krytyka_chystoho_rozumu.pdf [in Ukranian].

Minakov, M. (2001). Kantivska praktychna filosofiia: problemy intelektualnoho dovkillia [The practical philosophy of Kant: problems of intellectual environment]. NAUKMA. Practical philosophy № 1, 2001 (№ 2), 57–68 Retrieved from: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/be14ff9d-da21-44ab-99c9-f619f6a29fca/content [in Ukranian].

Praktychna filosofiia (2023). [Practical philosophy] A.M. Yermolenko. Encyclopedia of Modern Ukraine [Online] / Eds. : I. M. Dziuba, A. I. Zhukovsky, M. H. Zhelezniak [et al.]; National Academy of Sciences of Ukraine, Shevchenko Scientific Society. Kyiv: The NASU institute of Encyclopedic Research. Retrieved from: https://esu.com.ua/article-880681 [in Ukrainian].

Riedel, M. (1974). Rehabilitierung der praktischen Philosophie. Bd. 1–2. Freiburg. Retrieved from: https://philpapers.org/rec/RIERDP [in German].

Skovoroda Hryhorii (1995). Piznai v sobi liudynu [Learn human in you]. Lviv : Svit. 528 p.[in Ukrainian].

Sotsiokulturni ta teoretychni zasady filosofii postmodernu (2017). [Sociocultural and theoretical principles of Postmodern philosophy] V.V. Liakh, O.M. Yosypenko, Ya.V. Liubyvyi, V.S. Pazenok, K.Iu. Raida, L.A. Sytnichenko. Kyiv, 312 p. [in Ukrainian]. Retrieved from: https://drive.google.com/file/d/1WrWbb4_e-5AwL7YPP96Wx6A9cSnj3BF9/view

Paul B. Thompson (1983). Two Types of Practical Philosophy. Retrieved from: https://www.academia.edu/43258786/Two_Types_of_Practical_Philosophy [in English].